

Araştırma / Original article**Davranış Problemleri Ölçeğinin lise öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin incelenmesi*****Müge ÇELİK ÖRÜCÜ,¹ Aslı BUGAY,¹ Mana Ece TUNA,¹ Figen ÇOK,² Petek AŞKAR³****ÖZET**

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Davranış Problemleri Ölçeğinin (DPÖ) lise öğrencisi örnekleminde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmaktır. **Yöntem:** Bu araştırma betimleyici bir çalışma olup, doğrulayıcı faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Ölçek, Ankara'da Anadolu Liselerinin 9-10-11. sınıfına devam eden 542 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini araştırmak amacıyla tek ve iki faktörlü modeller için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçüte dayalı geçerlik için Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇBÖYDÖ) kullanılmıştır. **Bulgular:** Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 0.80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin iç tutarlılık katsayıları ise, kaba tavır için 0.71; kurallara uymama için 0.70'tir. Doğrulayıcı faktör analizi bulguları ($\chi^2_{(35)}=166.09$, $p=0.01$; $\chi^2/df=4.745$; $GFI=0.939$, $CFI=0.893$, $RMSEA=0.083$, $SRMR=0.049$) iki faktörlü modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada ölçüte dayalı geçerlilik için kullanılan ÇBÖYDÖ ile DPÖ arasındaki korelasyon anlamlı bulunmuştur. DPÖ'den yüksek puan alan, ÇBÖYDÖ'den düşük puan almaktadır. **Sonuç:** DPÖ'nün Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin yeterli düzeyde olduğu ve lise öğrencilerinde kullanılmaya uygun olduğu görülmektedir. (*Anadolu Psikiyatri Derg 2015; 16(5):337-345*)

Anahtar sözcükler: Davranış Problemleri Ölçeği, geçerlilik, güvenilirlik, lise öğrencileri

Psychometric properties of Turkish Version of the Behavior Problems Scale for high school students**ABSTRACT**

Objective: The purpose of the study was to investigate the validity and reliability of the Behavior Problem Scale (BPS) in a sample of Turkish high school students. **Methods:** This is a descriptive study and confirmatory factor analysis was used. The scale was administered to 542 Anatolian high school students from 9th, 10th and 11th grades in Ankara. **Results:** Confirmatory factor analysis was conducted for both single and two-factor models of the Behavior problem Scale and the following indices were obtained: ($\chi^2_{(35)}=166.09$, $p=0.01$; $\chi^2/df=4.745$; $GFI=0.939$, $CFI=0.893$, $RMSEA=0.083$, and $SRMR=0.049$) for two-factor model. The internal consistency of the BPS was assessed by Cronbach's alpha, which was 0.80 for the total; 0.71 for rudeness; and 0.70 for disobedience. For criterion validity, Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale (MSLSS) was used. Pearson correlation coefficient revealed a significant negative correlation between BPS scores and MSLSS, suggesting that participants with a high BPS scores were more likely to score lower on the MSLSS. **Conclusion:** The results of this study showed that the Turkish version of the BPS provides a reliable and valid measure for Turkish high school students. (*Anatolian Journal of Psychiatry 2015; 16(5):337-345*)

Key words: Behavior Problem Scale, reliability, validity, high school students

* Bu çalışma TÜBİTAK 112K596 no.lu projenin bir parçasıdır.

¹ Yrd. Doç. Dr.; ² Prof. Dr., TED Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Ankara

³ Prof. Dr., TED Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara

Yazışma Adresi / Correspondence address:

Assist. Prof. Dr., Yasemin GÖRGÜLÜ, Department of Psychiatry, School of Medicine, Trakya University, Edirne, Turkey

E-mail: muge.orucu@tedu.edu.tr

Geliş tarihi: 28.08.2014, **Kabul tarihi:** 21.12.2014, **doi:** 10.5455/apd.173180

GİRİŞ

Ergenlik, bireylerin gelişim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır ve bireylerin kimlikleri de büyük ölçüde ergenlik döneminde şekillenmektedir. Dolayısıyla, ergenlerin bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirmeleri kendileri, aileleri ve toplum açısından önemlidir. Tanım itibarıyla ergenlik, en genel anlamda çocukluk ile yetişkinlik arasında giderek daha fazla önem kazanan bir yaşam dönemidir.¹

Ergenlikte gelişimsel özelliklere bağlı olarak bireylerin duygu ve davranışlarında çeşitli değişimler meydana gelmektedir ve bu dönemdeki değişimler önceki dönemlere göre oldukça hızlıdır. Örneğin, akran baskısı ve bundan etkilenme ergenlik döneminde üst düzeylere ulaşmaktadır. Bu dönemde riskli ve problemleri davranışlara yönelme eğilimi de artmaktadır. Ergenlikte sosyal, duygusal, fiziksel ve akademik alanlarda görülebilen problemler geçici ve gelişimsel nitelikte olabilmektedir.² Ancak bazı ergenler bu dönemde problemleriyle baş etmede zorlanmakta, duygusal ve davranışsal sorunlar ortaya çıkmakta ve bunlar problem davranışlara dönüşebilmektedir.³⁻⁵ Dolayısıyla, problem davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlilik ve başarı duygusunu yaşamasına ve yetişkinliğe başarıyla geçmesine engel oluşturabilmektedir.

Son yıllarda, ergenlikteki yaşam doyumu ve ruhsal değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda önemli bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Yaşam doyumu, bireyin kendi yaşamından bütün olarak veya aile, arkadaş, yaşanan çevre gibi belirli yaşam alanları açısından hoşnut olup olmadığına ilişkin yaptığı genel bilişsel değerlendirmeler olarak tanımlanmaktadır.⁶ Araştırmalar genel yaşam doyumu yüksek olan ergenlerin, yaşam doyumu düzeyi orta ve düşük olanlara göre duygusal, sosyal ve akademik öz-yeterliliklerinin daha fazla olduğunu; anne-baba, öğretmen ve arkadaşlarından daha çok sosyal destek aldıklarını ve daha az duygusal ve davranışsal problemler yaşadıklarını ortaya koymaktadır.⁶

Yaş dönemi ve eğitimin zorunlu olması nedeniyle ergenler zamanlarının büyük bir kısmını okullarda geçirmektedir. Okullarda görülen ve ergenlerin sınıf içinde öğrenmelerini önemli ölçüde etkileyen, bunun yanı sıra öğretmenin öğrencilerle etkili bir şekilde iletişim kurmasını engelleyen erteleme eğilimi huysuzluk, dürtüsellik gibi davranışlar da problem davranışlar olarak kabul

edilmektedir.⁷ Öğretmenler, akademik zamanlarının önemli bir kısmını, öğretim yerine bu tür davranışlar ve etkileriyle başa çıkmak için harca-yabilmektedirler ve ergenlerin akademik yaşantıları da olumsuz etkilenmektedir.⁸ Bazı çalışmalarda, öğrencilerin yaşları büyüdükçe, disipline aykırı davranışlarında artış olduğu, erkek ergenlerin kızlara göre daha yüksek oranda davranış problemi gösterdikleri bulunmuştur.⁹⁻¹¹ Bu tür sorunlar erken dönemde fark edilip müdahale edilmezse, ciddi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmekte ve yetişkinlik döneminde de olumsuz yaşantılar görülebilmektedir.

İlgili alanyazın davranış problemlerinin bunlara eşlik eden duygusal problemlerin de olması halinde öğrencide düşük okul başarısına, okulu bırakmaya, okul reddine, sosyal olarak yetersizliğe, kişilerarası problemlere, düşük benlik değerine yol açtığını belirtmiştir.¹² Bu nedenle, ergenlik döneminde sunulacak psikolojik hizmetlerde ve ergenlerin davranış sorunlarının incelenmesinde kullanılacak ölçüm araçları önem kazanmaktadır.

Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında görülen bozuklukların taranması ve tanınması amacıyla kullanılan birçok ölçek ve görüşme formatı varsa da, bu tanı araçlarından ancak bazıları araştırmalarda kullanılabilmektedir.¹³⁻¹⁶ Yaklaşık 118-120 maddeden oluşan, hem öğretmen (Öğretmen Bilgi Formu),¹⁷ hem de anne-baba formu bulunan Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/4-18)¹⁸⁻²⁰ ve Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği (Delinquency Scale of the Youth Self-Report, 11-18)^{18,20} ergenlere yönelik olarak en sık kullanılan ölçekler arasında yer almaktadır.

Kuşkusuz ergenlerin davranış sorunları dışında birçok sorun alanları ve bunların ölçülmesine/ incelenmesine dönük ölçme aracı gereksinimleri vardır. Ancak bu çalışma, davranış problemlerinin okul ortamında incelenmesine dönük bir gereksinimden kaynaklandığı için bu yönde bir araştırma tasarımına gidilmiştir. Nitekim daha önce sözkonusu ölçeğin çocuk formu Türkçe’ye kazandırılmış ve 7-12 yaşlarındaki çocuklar üzerinde psikometrik açıdan çalışılmıştır.¹⁷ Ölçeğin lise öğrencileri üzerinde de çalışılmış olması Türkiye’de bu konuda yaratılacak araştırma potansiyeli açısından önemli görülmektedir. Ayrıca ergenlik dönemi kişilik patolojileri ve ruh sağlığı bozukluklarının ortaya çıkmaya başladığı ve kendini sıklıkla kurallara uymama, asilik gibi dışa vurum davranışlarıyla gösterdiği bir dönem olduğundan ergenlikte davranış problemlerinin ele alınması ayrıca önem taşımaktadır. Bu ölçe-

ğin lise öğrencileri üzerinde psikometrik açıdan güçlü olarak bulunması, lise öğrencileri ile yapılacak araştırmalarda davranış problemleri boyutunun incelenmesi ve Türkiye'deki ergenlik araştırmaları açısından katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan Türkiye'de giderek artan ergen gelişimi araştırmalarında birçok ölçme aracına gereksinim duyulmaktadır. Tanı amaçlı, dolayısıyla tedavi sürecine katkı getiren araçların yanı sıra psikolojik gelişimi çeşitli bağlamlarda incelemede kullanılacak ölçekler önemli görülmektedir. Özellikle okul ortamlarındaki gelişimsel örüntüleri ve ruh sağlığı konularını incelemek açısından davranış problemlerinin kısa, pratik bir araçla incelenmesine katkı sağlayacağı düşünülerek bu çalışmada Felner ve arkadaşlarının,²² Achenbach ve Edelbrock²¹ tarafından geliştirilmiş Gençler için Kendini Değerlendirme Formunun suçlu/yıkıcı davranış (delinquent behavior) alt ölçeğinden kısaltılarak oluşturulan 10 maddelik Davranış Problemleri Ölçeğinin lise öğrencileri için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın örnekleme

Bu çalışmada kolay ulaşılabilir örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılmıştır.²³ Bu yöntemde araştırmacılar yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir grubu seçer.²⁴ Araştırmanın örnekleme, Ankara'da Anadolu Liselerinin 9., 10. ve 11. sınıfına giden 542 öğrenciden oluşmaktadır.

Öğrencilerin 252'si (%46.5) erkek, 290'ı (%53.5) kızdır. Öğrencilerin 5'i 14 yaşında (%9.2), 126'sı 15 yaşında (%23.2), 198'i 16 yaşında (%36.5), 187'si 17 yaşında (%34.5) ve 8'i 18 yaşındadır (%1.5). Öğrencilerin 119'u 9. sınıfta (%22.0), 206'sı 10. sınıfta (%38.0), 195'i 11. sınıfta (%36.0) bulunmaktadır. Yirmi iki öğrenci sınıf düzeyini belirtmemiştir.

Veri toplama araçları

Verileri toplamak amacı ile Kişisel Bilgi Formu, Davranış Problemleri Ölçeği ve Çok boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf ve okudukları okul değişkenleriyle ilgili bilgilerinin elde edilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış bir formdur.

Davranış Problemleri Ölçeği (DPÖ): Achenbach ve Edelbrock,²¹ gençlerde görülen davranışsal ve ruhsal sorunları araştırmak için 118 maddeden ve sekiz alt ölçekten (bedensel yakınmalar, anksiyete/depresyon, sosyal sorun-

lar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, saldırgan davranışlar ve diğer sorunlar) oluşan Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeğini (Youth Self Report) geliştirmiştir. Bu ölçeğin yıkıcı davranışlar alt ölçeği, Felner ve arkadaşları²² tarafından kısaltılmış ve DPÖ olarak adlandırılmıştır. On maddelik bu ölçek, öğrencilerin hangi sıklıkla yalan söylemek, okul kurallarına uymamak, derse girmemek veya okulu asmak, başkalarına vurmamak ve kaba davranmak gibi problemlerle davranışlarda bulduklarını göstermektedir. Kaba tavır ve kurallara uymama olarak iki faktörü bulunmaktadır. Ölçek maddeleri (0) hiçbir zaman, (1) bazen, (2) sık sık olmak üzere üç seçenek biçiminde yanıtlanmaktadır. Ölçek özellikle okul temelli çalışmalar açısından oldukça önemli görülmektedir.

Çok boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği

(ÇBÖYDÖ): Huebner²⁵ tarafından geliştirilen ÇBÖYDÖ'nün özgün formu 10'u olumsuz toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin aile, arkadaş, okul, benlik ve yaşanan çevreden oluşan beş boyutu bulunmaktadır. Ölçek maddeleri (1) hiçbir zaman, (2) bazen, (3) sık sık, (4) her zaman olmak üzere dört seçenek biçiminde yanıtlanmaktadır. Olumsuz maddelerin tersten puanlanması ile elde edilen puanların yüksek olması yaşam doyumunun arttığını göstermektedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği 3.-5. sınıf öğrencilerinden oluşan örnekleme yeterli düzeyde bulunmuş ve ölçeğin ölçüt bağlantılı geçerliliğini hesaplamak için kullanılan ölçeklerle (Çocuklar için Yalnızlık ve Sosyal Doyumsuzluk Ölçeği, Okul Yaşam Kalitesi Ölçeği, Kendini Tanımlama Ölçeği) arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.²⁵ Daha sonra ölçeğin 6.-8. sınıflar için geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş ve yeterli bulunduğu bildirilmiştir.²⁶ Ölçeğin, lise öğrencileri²⁷ ve Koreli ilköğretim öğrencileri²⁸ üzerinde de psikometrik özellikleri incelenmiştir. ÇBÖYDÖ'nün Türkçe'ye uyarlanması Çivitci²⁹ tarafından 11-15 yaşındaki öğrenciler için yapılmıştır. ÇÖYDÖ Türkçe formunun uyum geçerliği çalışmasında tüm boyutlarda Çocuklar için Depresyon Ölçeği ile anlamlı korelasyonlar ($r=-0.30$ ve $r=-0.59$ arasında) bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları ve toplam puanı için hesaplanan test-tekrar test ($r=0.70$ ve $r=0.86$ arasında) ve iç tutarlılık katsayıları ($r=0.70-0.85$ arasında) ÇÖYDÖ Türkçe formunun güvenilir bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Verilerin toplanması

Araştırmada veri toplamaya başlamadan önce araştırmacıların bağlı bulunduğu üniversitenin İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan, daha sonra

Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yasal izin alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler öğrencilere sınıf ortamında araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve öğrencilere ölçekler gönüllülük temelinde uygulanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi

Araştırmada analizlerin yapımında PASW (SPSS 18), doğrulayıcı faktör analizi için SPSS Amos 19 paket programı kullanılmıştır.

DPÖ'nün dil geçerliliği eşdeğerliliğinin sağlanması

Ölçeği geliştiren yazarlardan Türkçe çevirisi için gerekli izinler yazılı olarak alındıktan sonra ölçeğin çevirisine başlanmıştır. Her maddenin üç farklı çevirisi oluşturulmuştur. Daha sonra alanın uzmanı iki kişi her madde için oluşturulan üç farklı çeviri arasından en uygun olan çeviriyi seçmişler, gerektiğinde kendileri bazı değişikliklerde bulunmuşlardır. Sonra ölçeğin taslak olarak oluşturulan çevirisi, İngilizcede yetkin bir uzman tarafından yeniden İngilizceye geri çevrilmiş ve daha sonra tutarlılık kontrolü yapılmıştır. Ölçeğin anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla bir grup lise öğrencisinin anlatımlarla ilgili görüşleri alınmıştır. Bu çalışma kapsamında öğrencilere 'Bu soru sizce ne anlama geliyor?', 'Açıklamalar sizce ne anlama geliyor?' gibi sorular sorularak her anlatımın ne kadar anlaşılabilirliğine bakılmıştır. Öğrenciler kendileri için açık olmayan maddelerle ilgili önerilerini ölçek üzerine not almışlardır. Daha sonra çalışma sonucunda ortaya çıkan öneriler değerlendirilerek ölçek maddeleri üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve ölçeğe son hali verilmiştir.

BULGULAR

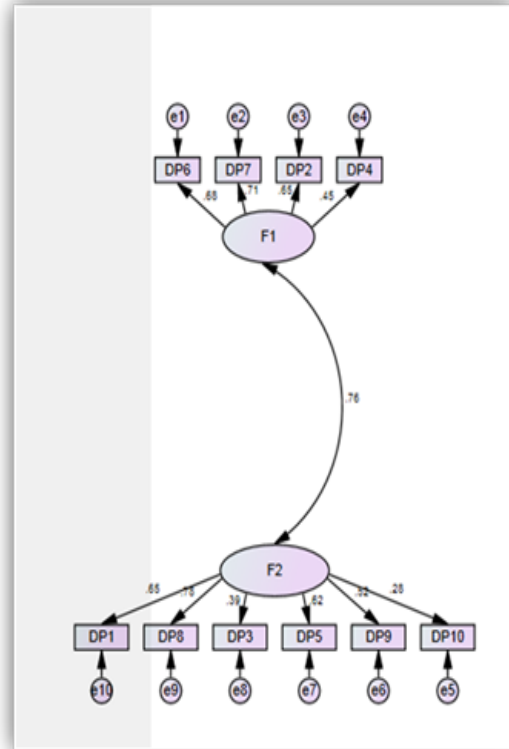
Çalışmada ölçeğin 10 maddelik formunun yapı geçerliğini araştırmak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Ölçüte dayalı geçerliliğini hesaplamak için ÇBYDÖ kullanılmıştır.

Yapı geçerliliği

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), önceden oluşturulan bir model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden yola çıkarak faktör oluşturmaya yönelik bir işlemdir.³⁰ Genellikle ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır. Çok sayıda gözlenen veya ölçülen değişken tarafından temsil edilen faktör içeren, çok değişkenli istatistiksel analizleri tanımlamak

amacıyla DFA kullanılmaktadır. Bu çalışmada DFA sonuçları, ki-kare uyum testi (chi-square goodness), CFI (karşılaştırmalı uyum indeksi), IFI (artırımlı uyum iyiliği indeksi), TLI (Tucker-Lewis İndeksi), RMSEA (ortalama kareli yaklaşım hatalarının kare kökü) ve SRMR (standartlaştırılmış ortalama hataların kare kökü) gibi uyum indeksleri göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. CFI, IFI ve TLI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri 0.90 ve mükemmel uyum değeri 0.95 olarak kabul edilmektedir.³¹ RMSEA için 0.08 kabul edilebilir uyum ve 0.05 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmiştir.³² Bu araştırmada iki faktörlü model test edilmiş ve doğrulayıcı faktör analizi bulguları ($\chi^2_{(35)}=166.09$, $p=0.01$; $\chi^2/df=4.745$; $GFI=0.939$, $CFI=0.893$, $RMSEA=0.083$ ve $SRMR=0.049$) kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, iki faktörlü veriye istatistiksel olarak iyi uyum sağladığını göstermektedir.

AMOS çıktısında, faktör yükü tahminleri regresyon ağırlıkları olarak görülmektedir. Parametre tahminleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Her parametre tahmini değeri (sütun 1), standart hata (sütun 2) ve kritik oran (sütun 3) olarak listelen-

Şekil 1. Davranış Problemleri Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

Tablo 1. Davranış Problemleri Ölçeğinin maddelerinin parametre tahminleri

		Faktör yüklenimleri	SE	CR	p
DP 6	Kaba tavır	0.682			
DP 7	Kaba tavır	0.715	0.071	12.836	<0.001
DP 2	Kaba tavır	0.647	0.085	12.034	<0.001
DP 4	Kaba tavır	0.450	0.068	8.855	
DP 10	Kurallara uymama	0.281			<0.001
DP 9	Kurallara uymama	0.524	0.323	5.507	<0.001
DP 5	Kurallara uymama	0.618	0.339	5.711	
DP 3	Kurallara uymama	0.386	0.252	5.003	<0.001
DP 8	Kurallara uymama	0.783	0.387	5.906	<0.001
DP 1	Kurallara uymama	0.649	0.340	5.761	

Tablo 2. Davranış Problemleri Ölçeğinin maddelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

	Ort.±SS	Madde-toplam korelasyonları
DP 1	0.47±0.61	0.508
DP 2	0.71±0.68	0.552
DP 3	0.55±0.66	0.328
DP 4	0.49±0.58	0.406
DP 5	0.89±0.63	0.544
DP 6	0.44±0.63	0.506
DP 7	0.36±0.55	0.548
DP 8	0.58±0.59	0.631
DP 9	0.81±0.68	0.480
DP 10	1.18±0.71	0.263

miştir.

Tablo 2’de DPÖ’nün maddelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. Tabloya bakıldığında ortalamaların ve korelasyonların oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt faktörleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, bulgular alt faktörler arasında olumlu ilişki olduğunu göstermiştir ($r=0.58$, $p<0.01$). Sonuçlar, kaba tavır ve kurallara uymama arasında doğru bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır.

Ölçüte dayalı geçerlilik

Bu çalışmada ölçüte dayalı geçerliliğini hesaplamak için Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. DPÖ ile ÇBÖYDÖ arasındaki korelasyon ($r=-0.30$, $p<0.01$) anlamlı ve görece yüksek olarak bulunmuştur.³³ DPÖ’den yüksek puan alanlar Yaşam Doyumu Ölçeğinden düşük puan almaktadırlar.

Güvenilirlik

Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 10 maddelik ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin iç tutarlılık katsayıları ise, kaba tavır faktörü için 0.71; kurallara uymama faktörü için 0.70 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada lise öğrencileri için ÇBÖYDÖ Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur.

Cinsiyet ve sınıf değişkenine göre öğrencilerin demografik verileri

Tablo 3’te kız ve erkek öğrencilerin sınıflara göre davranış problem puanları sunulmuştur.

Yapılan analizler sonucunda, erkek öğrencilerin hem kaba tavır, hem de kurallara uymama alt boyutlarında kız öğrencilerden daha yüksek puana sahip olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, tüm sınıf düzeylerinde davranış problemleri toplam puanında da erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta hem kız, hem de erkek öğrencilerde anlamlı olmasa da 10. sınıf düzeyinde kaba davranış ve kurallara uymama alt boyutlarında 9. ve 11. sınıflardan daha yüksek puan görülmesidir.

Davranış problemlerinde cinsiyet ve sınıf farkı incelemesi

Öğrencilerin cinsiyete ve sınıf düzeyine bağlı olarak davranış problemleri arasındaki farkı görmek amacıyla iki yönlü (cinsiyet ve sınıf düzeyi) Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) kullanılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5’te verilmiştir.

İki yönlü MANOVA analizi sonuçlarına göre, kız ve erkek öğrencilerin davranış problemleri puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($\lambda=0.964$,

Tablo 3. Öğrencilerinin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre ortalama, standart sapma sonuçları

	Cinsiyet	Sınıf	Ort.±SS	Sayı
Kaba tavır	Erkek	9	2.16±1.70	56
	Erkek	10	2.44±2.09	95
	Erkek	11	2.30±1.73	88
	Toplam		2.32±1.87	239
	Kadın	9	1.44±1.42	63
	Kadın	10	1.99±1.80	111
	Kadın	11	1.45±1.36	108
	Toplam		1.66±1.58	282
	Toplam	9	1.78±1.60	56
	Toplam	10	2.20±1.95	95
	Toplam	11	1.84±1.59	88
	Toplam		1.97±1.75	239
	Kurallara uyma	Erkek	9	4.46±2.66
Erkek		10	4.94±2.67	95
Erkek		11	4.83±2.46	88
Toplam			4.79±2.59	239
Kadın		9	4.16±2.43	63
Kadın		10	4.36±2.23	111
Kadın		11	3.87±2.04	108
Toplam			4.13±2.21	282
Toplam		9	4.30±2.53	119
Toplam		10	4.63±2.45	206
Toplam		11	4.30±2.84	196
Toplam			4.43±2.41	521

Tablo 4. Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre davranış problemleri puanlarına ilişkin çok yönlü MANOVA sonuçları

	Wilks' λ değeri	F	Hipotez SS	Hata SS	p	η ²
Intercept	0.23	842.82	2	514	0.001	0.766
Cinsiyet	0.96	9.51	2	514	0.001	0.036
Sınıf düzeyi	0.99	1.45	4	1028	0.22	0.006
Cinsiyet*sınıf düzeyi	0.99	0.74	4	1028	0.57	0.003

Tablo 5. Cinsiyete göre öğrencilerin Davranış Problemleri Ölçeği puanlarının izleme analizi sonuçları

Bağımlı değişken	Kareler toplamı	SD	Kareler ortalaması	F	p	η ²
Kaba tavır	55.25	1	55.25	18.76	0.001	0.035
Kurallara uymama	46.41	1	46.41	8.12	0.005	0.016

$F_{(2,514)}=0.96$, $p<0.05$; partial $\eta^2=0.036$). Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre Davranış Problemleri Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı ($\lambda=0.989$, $F_{(4,1028)}=1.45$, $p>0.05$; partial $\eta^2=0.006$) bulunmuştur. Cinsiyet ve sınıf

Anatolian Journal of Psychiatry 2015; 16:337-345

düzeyi arasındaki etkileşim etkisi de istatistiksel açıdan anlamlı ($\lambda=0.994$, $F_{(4,1028)}=0.74$, $p>0.05$; partial $\eta^2=0.003$) bulunmamıştır. MANOVA sonucunda cinsiyet değişkeninin önemli bulunması nedeniyle izleme analizi (Multivariate

Anova) yapılmış ve sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Bunun ardından hangi davranış problemleri alt faktöründe cinsiyet farkının anlamlı düzeyde olduğunu görmek amacıyla Tek Değişkenli Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları incelenmiş ve bu sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

ANOVA sonuçlarına göre, cinsiyet değişkeni ile kaba tavır ($F_{(1,515)}=18.76, p<0.025$) ve kurallara uymama ($F_{(1,515)}=8.12, p<0.025$) puanları arasındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, erkek öğrencilerin kaba tavır ve kurallara uymama puanlarının kız öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçerken başta biyolojik olmak üzere fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan önemli değişimlerin yaşandığı kendine özgü bir dönemdir. Bu dönemde kişisel gereksinimler ve beklentilerin değişmesi ve yeni becerilerin ve tutumların gelişmesi beklenmektedir. Ancak, bazı ergenlerde çeşitli uyum problemleri ortaya çıkmakta, riskli ve problemli davranışlara yönelme eğilimi artmaktadır.³⁴ Ergenlerde görülen duygusal ve davranış problemleri, onların bireysel gelişmelerini, yaşam kalitelerini ve yaşam doyumlarını olumsuz etkilemekte, ayrıca ailelerine ve topluma büyük yük getirmektedir. Bazı çalışmalarda, öğrencilerin yaşları büyüdükçe, disipline aykırı davranışlarda artış olduğu, erkek ergenlerin, kızlara göre daha yüksek oranda davranış problemi gösterdikleri bulunmuştur.^{35,36}

Bu çalışmada çok yönlü ve tek yönlü varyans analizleri sonucunda tüm sınıf düzeylerinde davranış problemleri toplam puanında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek puana sahip oldukları görülmüştür. Burada dikkati çeken bir nokta, ilgili literatürde beklenenin aksine sınıf büyüdükçe davranış problemlerinin bu örneklem için artmamış olması; hem kız, hem de erkek öğrencilerde anlamlı olmasa da 10. sınıf düzeyinde kaba davranış ve kurallara uymama alt boyutlarında 9. ve 11. sınıflarla karşılaştırıldığında bir yükselmenin görülmesidir.

DPÖ 10 madde, kaba tavır ve kurallara uymama olarak iki alt boyuttan oluşmaktadır. Kurallar yaşamın her bölümünde vardır ve bireylerin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamasına yardım etmek ve sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Okul, çocukların toplumsallaşmasına katkıda

bulunan önemli bir kurumdur. Bu açıdan bakıldığında okulda kurallarla ilgili sıkıntı yaşayan çocuk ve ergenlerin hem toplumsallaşma sürecinde, hem de akademik beceriler yönünden akranlarından geri kalabileceği düşünülmektedir.³⁷

Bu nedenle, ergenlik döneminde davranış problemlerinin erken saptanması ve bu süreçte klinikte ve okullarda kullanılabilecek ölçüm araçları önem kazanmaktadır. Çocuk ve ergenlerle psikolojik ve psikiyatrik araştırmalarda kullanmak ve klinik izlem sırasında davranışsal ve duygusal sorunları taramak için, güvenilir ve geçerli ölçeklere gereksinim vardır. Bu ölçüm araçlarının kısa, anlaşılır, kolay uygulanabilir ve değerlendirilebilir olması önemlidir. Bu araştırmada DPÖ Türkçeye çevrilerek lise öğrencileri için psikometrik özelliklerine bakılmıştır. Bu amaçla ölçeğin yapı geçerliliği, ölçüt geçerliliği ve iç tutarlılığı incelenmiştir. Yapı geçerliliğinin belirlenmesi için DFA uygulanmıştır. Sonuç olarak, yapılan istatistiksel değerlendirmeler DPÖ'nün lise öğrencileri için Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği konusunda kanıtlar sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'de giderek artan ergenlik araştırmalarında gelişimsel sağlığın temeli ve uygulamaya dönük birçok konu önem kazanmaktadır. Bu birikim çerçevesinde böyle pratik bir araç literatüre katkı sağlayacaktır. Ancak ölçeğin henüz klinik örneklerde çalışılmamış olması bir sınırlılıktır. İleriki çalışmalarda kliniğe başvuran/tanı konmuş ergenlerde ölçeğin kullanılması ve okul örnekleriyle karşılaştırılması yararlı olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, DPÖ'nün lise öğrencileri için Türkçe formunun psikometrik uygunluğunun yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Bu ölçek, 10 madde halinde kısa ve anlaşılır olması nedeniyle araştırmacılara, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlara özellikle riskli olguların saptanmasında uygulama ve değerlendirme açısından kolaylık sağlayacaktır. Ergenlerin davranış problemlerinin belirlenmesinin yanında, bu davranışlara neden olan risk etkenlerinin de gözden geçirilmesi faydalı olacaktır. Aile ve okulla yapılacak işbirlikleri de davranış problemlerinin görülme sıklığını azaltacaktır. Ayrıca bu araştırma sonuçlarının kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmalara olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak, ölçeğin normlarının oluşması açısından ölçek klinik örneklemede, farklı yaş gruplarında ve okul türlerinde uygulanabilir.

KAYNAKLAR

1. Steinberg L. Ergenlik. Ankara: İmge Kitapevi, 2007.
2. Last CG, Perrin S, Hersen M, Kazdin AE. A prospective study of childhood anxiety disorders. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1996; 35(11):1502-1510.
3. Meyers RJ, Roozen HG, Smith JE. The community reinforcement approach: An update of the evidence. *Alcohol Research & Health* 2011; 33(4):380-388.
4. Saluja G, Lachan R, Scheidt PC, Overpech MD, Sun W, Gidd JN. Prevalence of and risk factors for depressive symptoms among young adolescents. *Arch Gen Psychiatry* 2004; 158:760-765.
5. Slemming K, Serensen MJ, Thomsen PH, Obel C, Henriksen TB, Linnet KM. The association between preschool behavioural problems and internalizing difficulties at age 10-12 years. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2010; 19:787-795.
6. Suldo SM, Huebner ES. Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous? *Social Indicators Research* 2006; 78:179-203
7. Saleem S, Mahmood Z. Development of a scale for assessing emotional and behavioral problems of school children. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology* 2011; 9:73-78.
8. Erden M. Sınıf Yönetimi. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2006.
9. Siyez DM. Lise öğrencilerinde problem davranışların görülme sıklığı: İzmir örnekleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2007; 28(3):15-31.
10. Amstadter AB, Richardson L, Meyer A, Sawyer G, Kilpatrick DG, Tran TL, et al. Prevalence and correlates of probable adolescent mental health problems reported by parents in Vietnam. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2011; 46:95-100.
11. Amone-P'Olak K, Burger H, Ormel J, Huisman M, Verhulst FC, Oldehinkel AJ. Socioeconomic position and mental health problems in pre- and early-adolescents: the TRAILS study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2009; 44:231-238
12. Bos AER, Huijding J, Muris P, Vogel LRR, Biesheuvel J. Global, contingent and implicit self esteem and psychopathological symptoms in adolescents. *Pers Individ Differ* 2010; 48:311-316.
13. Gökler B, Ünal F, Pehlivan Türk B. Okul çağı çocukları için duygulanım bozuklukları ve şizofreni görüşme çizelgesi -Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2004; 11:109-116.
14. Dursun OB. Gelişim ve Ruhsal Sağlık Değerlendirmesi Türkçe'ye Uyarlama ve Geçerlik Çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009.
15. Siyez, DM. The validity and reliability of the Turkish form of adolescent health and development questionnaire. X. EARA Conference (02-06 May 2006, Antalya), Tam Metin Kitabı, 2006, s.261-264, Antalya.
16. Jessor R, Turbin M, Costa FM. Survey of Adolescent Health and Development Questionnaire. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
17. Akkök F, Aşkar P, Sucuoglu B. İlkokul çocuklarının davranışlarının öğretmenler yoluyla gözlenmesi-Öğretmen Gözlem Formu El Kitabı. Ankara: TED Yayınları, 1989.
18. Şimşek Z, Erol N, Öztop D, Özer Özcan Ö. Kurum bakımındaki ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi: Ulusal örneklemede karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2008; 19(3):235-246.
19. Özcan Ö, Aysev A. Okul fobisi olan çocuklarda ruhsal bozuklukların sıklığının araştırılması. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 2009; 16(1):13-17.
20. Erol N, Şimşek Z. Mental health of Turkish children: behavioral and emotional problems reported by parents, teachers and adolescents. *International Perspectives on Child and Adolescent Mental Health* 2000; 1:223-247.
21. Achenbach TM, Edelbrock CS. Manual for the youth self-report and profile. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry, 1987.
22. Felner R, Jackson A, Kasak D, Mulhall P, Brand S, Flowers N. The impact of school reform for the middle grades: A longitudinal study of a network engaged in Turning Points-based comprehensive school transformation. R Takanishi, D Hamburg (Eds.), *Preparing Adolescents for the Twenty-First Century: Challenges Facing Europe and the United States*, New York: Sage, 1997, p.38-69.
23. Miles MB, Huberman AM. An expanded sourcebook qualitative data analysis. Second ed., California: Sage, 1994.
24. Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Gözden geçirilmiş ikinci baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000.
25. Huebner ES. Preliminary development and validation of a multidimensional life satisfaction scale for children. *Psychological Assessment* 1994; 6(2):149-158.
26. Huebner ES, Laughlin JE, Ash C, Gilman R. Further validation of the multidimensional students' life satisfaction scale. *Journal of Psychoeducational Assessment* 1998; 16(2):118-134.

27. Gilman R, Huebner ES, Laughlin J. A first study of the Multidimensional Students' Life Scale with adolescents. *Social Indicators Research* 2000; 52:135-160.
28. Park N, Huebner ES, Laughlin JE, Valois RF, Gilman R. A cross-cultural comparison of the dimensions of child and adolescent life satisfaction reports. *Social Indicators Research* 2004; 66:61-79.
29. Çivitci A. Çokboyutlu öğrenci yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışmaları. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)* 2007; 26:51-60.
30. Bollen KA, Long JS. *Testing Structural Equation Models*. Newbury Park: Sage, 1993.
31. Bentler PM. Comparative fit indexes in structural models. *Psychol Bull* 1990; 107(2):238-246.
32. Browne MW, Cudeck R. Alternative ways of assessing model fit. KA Bollen, JS Long (Eds.), *Testing Structural Equation Models*, Beverly Hills: Sage, 1993, p.136-162.
33. Levin J, Fox JA, Forde DR. *Elementary Statistics in Social Research*. Boston: Pearson, 2010, p.345-376.
34. Tamar M. *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*. İzmir: Çelikkol Yayıncılık, 2005.
35. Amstadter AB, Richardson L, Meyer A, Sawyer G, Kilpatrick DG, Tran TL, et al. Prevalence and correlates of probable adolescent mental health problems reported by parents in Vietnam. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2011; 46:95-100.
36. Amone-P'Olak K, Burger H, Omel J, Huisman M, Verhulst FC, Oldehinkel AJ. Socioeconomic position and mental health problems in pre- and early-adolescents: the TRAILS study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2009; 44:231-238.
37. Kuş Z, Karatekin K. Öğrencilerin okul ortamında kurallara uygun davranma yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 2009; 10(1):183-196.